

สัปปุริสธรรม : แนวคิดการพัฒนาคนในมุมมองพระพุทธศาสนา
Sappurisa Dhamma : The Concept of Human Development
in the Buddhist Perspective

พระใบฎีกาสวรรค์ กิตติวัฒน์ (ศรีคชา)^๑
บรรจง แสงนภาวรรณ^๒

บทคัดย่อ

การพัฒนาคนที่ดีต้องอาศัย การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญ เพื่อช่วยกันสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าและการแก้ปัญหาของประเทศ เพราะปัญหาชาติเกิดจากคน ด้วยเหตุนี้การจะแก้ปัญหาใดๆ ต้องเริ่มจากคนเป็นประการสำคัญ กรณีตัวอย่างพระพุทธองค์ทรงเป็นต้นแบบการพัฒนาตนเองจนเป็นครูต้นแบบของมนุษย์และเทวดาในการพิสูจน์ความจริงในการศึกษาค้นหาความจริง การพัฒนาคนจะต้องเพิ่มพูนสมรรถภาพ ความคิด การกระทำ ความสามารถ ความรู้ ความชำนาญ ตลอดจนสร้างทัศนคติที่ดี ด้วยการฝึกอบรม ด้วยเหตุนี้การพัฒนาคนที่พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักการบัญญัติกฎระเบียบ ที่เรียกว่า พระธรรมวินัย ให้เหมาะสมกับสถานะของแต่ละคน เช่นพระสงฆ์ให้มีศีล ๒๒๗ ข้อ ภิกษุณีมี ศีล ๓๓๑ ข้อ สามเณรมี ศีล ๑๐ ข้อ และฆราวาสมีศีล ๕ ข้อ เป็นพื้นฐานในการพัฒนาคน

คำสำคัญ : การพัฒนาคน, มุมมอง, พระพุทธศาสนา.

^๑พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

^๒โรงเรียนวัดดอนยายหอม นครปฐม.

Abstract

The best way for human development is through education. Education is an important tool to help create prosperity and solve problems of the country. The problems caused by human must be resolved from human. The Buddha is the model in self-development and sets himself as a teacher of human beings and celestial beings. The development is to enhance efficiency, thinking, doing, knowledge, skills and desirable attitude through learning and training. The self-development used by the Buddha is through the codes called Dhamma-Vinaya. The codes are suitable for each group of trainees. 227 precepts are for monks, 331 precepts for nuns, 10 precepts for novices and the five precepts are the basis for lay-people.

Keywords: People Development, Perspective, Buddhism

บทนำ

บุคลากรเป็นคนที่มีความสำคัญในการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด เพราะมีการพัฒนาบุคลากรคนรุ่นใหม่เพื่อเข้ามาเปลี่ยนแปลงทางการศึกษาต้องเป็น คนกล้าแสดงออก กล้าคิด กล้าทำ กล้าพัฒนาทางการศึกษา เป็นคนที่อยากรู้อยากเห็น อยากรทดลองสิ่งใหม่ๆ ตามสมัยนิยม ผู้นั้นต้องยอมรับการเปลี่ยนแปลงตนเอง ดังตัวอย่างพระพุทธองค์ทรงเป็นต้นแบบการพัฒนาตนเอง เป็นแบบของมนุษย์และเทวดาในการพิสูจน์ความจริงในการศึกษาค้นหาความจริง

เครื่องมือในการพัฒนาตน คือ การศึกษา ซึ่งเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาคนให้มีคุณภาพ เพื่อช่วยกัน สร้างสรรค์ ความเจริญก้าวหน้าและการแก้ปัญหาของประเทศในด้านต่างๆ เริ่มจากโรงเรียนประถมศึกษาจึงเป็นหน่วยงานที่มีความสำคัญมากที่สุดต่อการพัฒนาคุณภาพของคน เพราะว่า เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาขั้นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในสังคมและเป็นการจัดการศึกษาให้กับทุกคนของประเทศโดยการจัดการศึกษาในโรงเรียน ประถมศึกษามีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนานักเรียนให้เป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ซึ่งเป็นภาระของผู้บริหารโรงเรียน และบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย นับตั้งแต่คณะครู นักการภารโรง ตลอดผู้ปกครองนักเรียนและชุมชนที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อช่วยให้โรงเรียนสามารถดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพของนักเรียนในที่สุด โดยมีภารกิจหลักคือ งานเกี่ยวกับการเรียนการสอนหรืองานวิชาการ ส่วนงานอื่นๆ เป็นเพียงงานสนับสนุนให้บุคลากรทางการศึกษามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพราะว่ามาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานของบุคลากรทางการศึกษาเนื่องจากเกี่ยวข้องกับหลักหลักสูตร การจัดการศึกษาและ

การเรียนการสอน (ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, ๒๕๓๙ : ๑๖)

พระพุทธเจ้าทรงเปลี่ยนแนวความคิดเกี่ยวกับมนุษย์และจุดมุ่งหมายของมนุษย์จากแนวเดิมซึ่งเป็นความคิดตามหลักศาสนาพราหมณ์และลัทธิอื่นๆ พระพุทธเจ้าทรงสอนว่าการยึดมั่นในตัวเอง (อัตตา) ทำให้คนเรามีความสำคัญต่อสังคมยึดติดขัดที่ผู้ปกครองซึ่งรักษาอำนาจของตนเนื่องจากตนมีฐานะที่ดีอยู่แล้ว ดังนั้นจึงได้เสนอหลักการพัฒนาตนในทัศนะของพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าเป็นต้นแบบของพัฒนาคนที่มีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล (อง.ทก. (ไทย) ๒๐/๔๓๖/๑๑๐) หลักการพัฒนาพระสงฆ์พระพุทธองค์ทรงใช้หลักพระธรรมวินัย ดังคำกล่าวที่ว่า การบัญญัติพระวินัย มีการบัญญัติพระวินัยเพื่อใช้ปกครองสงฆ์ หรือใช้เป็นหลักปฏิบัติของภิกษุสงฆ์ แต่พระวินัยนั้นเป็นพุทธบัญญัติทั้งหมด หากสงฆ์หรือผู้แทนสงฆ์เป็นผู้บัญญัติอย่าง ที่รัฐสภาเป็นผู้บัญญัติกฎหมายในระบบประชาธิปไตย จุดประสงค์ในการบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทินและกิเลสต่างๆ ทำให้ประชาชนเกิดความเลื่อมใสและเป็นเครื่องส่งเสริมธรรม จะเห็นได้ว่า หลักการพัฒนาสงฆ์ ต้องอาศัยกฎระเบียบบดัดสิน การปฏิบัติตนให้ถูกต้อง นี้แนวทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนาตน ซึ่งหลักการพัฒนาพระสงฆ์ในการพัฒนาตนเอง ที่พระพุทธองค์ทรงยึดหลักการพัฒนาพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยโดยมีเจตนาทรงบัญญัติพระวินัยก็เพื่อให้สงฆ์อยู่ร่วมกันด้วยดี พ้นจากมลทิน และกิเลสต่างๆ ดำรงตนในสังคมอย่างสง่างามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธา ดังพระพุทธพจน์ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เพราะเหตุนี้แล เราจักบัญญัติบทแก่ภิกษุทั้งหลายและอาศัยอำนาจประโยชน์ ๑๐ ประการ คือ เพื่อความดีแห่งสงฆ์ เพื่อความสำราญแห่งสงฆ์ เพื่อข่มผู้เก้ออยาก เพื่ออยู่

สำราญแห่งภิกษุผู้มีศีลเป็นที่รัก เพื่อป้องกัน อาสาვეอันจักบังเกิดในปัจจุบัน เพื่อกำจัดอาสา วะอันจักบังเกิดในอนาคต เพื่อความเลื่อมใสของ ชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส เพื่อความเลื่อมใสยิ่งของ ชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระ สัทธรรม เพื่อถือตามพระวินัย” (อง. ทุก. (ไทย) ๒๐/๔๓๖/๑๑๐) จากบทบัญญัตินี้ชี้ให้เห็น แนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาพระสงฆ์และจาก แนวคิดนี้ เปลี่ยนวิธีคิดใหม่ในการพัฒนาตนเอง โดยยึดหลักการดังกล่าวซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาบุคคล

การพัฒนาบุคลากรหรือตนเอง เป็นสิ่งที่ จำเป็นต่อการปฏิบัติงานของบุคลากร เพราะจะ ทำให้บุคลากรในหน่วยงานให้พัฒนาตนเองให้มีความรู้ ความสามารถในการทำงาน เกิดความ มั่นใจในตนเองพร้อมที่จะทำงานให้หน่วยงาน ด้วยความเต็มใจ ซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จของ หน่วยงานในที่สุด การพัฒนาบุคลากรมีความ สำคัญเป็นอย่างมาก เป็นหัวใจสำคัญ ของ การบริหารการศึกษา เพราะงานทุกอย่างของ โรงเรียนจะดำเนินการเป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพ และได้รับผลสำเร็จตามเป้าหมาย หรือไม่ เพียงใด ขึ้นอยู่กับความสามารถและ ความร่วมมือของบุคลากรที่เกี่ยวข้อง (สำนัก พัฒนาการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม เขต การศึกษา ๘ กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๓ : ๕) การพัฒนาบุคลากรมีความหมายกว้างไกลว่าการ ฝึกอบรมอย่างที่เราได้รับรู้และเข้าใจกัน การ พัฒนาบุคลากรมีความหมายรวมถึงการให้ การศึกษา การฝึกอบรม การประเมินผล การ ปฏิบัติงาน และการวางแผน ระบบ ความก้าวหน้าในอาชีพการงาน (ประเวศน์ มหา รัตน์สกุล, ๒๕๔๔ : ๑๓๖-๑๓๗) การพัฒนา บุคลากร นับเป็นกิจกรรมที่เด่นที่สุดใน กระบวนการบริหารงานบุคลากร เพราะเป็น

กิจกรรมที่เกี่ยวกับ การผูกพัน การยอมรับ การ ปรับปรุงคุณภาพ และปริมาณของสมาชิกใน องค์กร หรือหน่วยงาน ซึ่งมีความจำเป็นจะต้อง แก้ปัญหาและทำให้เป้าประสงค์ขององค์กร บรรลุผล (เมธี ปิณฑนนท์, ๒๕๒๙ : ๑๐๖) การพัฒนาบุคลากร หมายถึง กรรมวิธีต่างๆ ที่ จะมุ่งเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ เพื่อให้ ทุกคนในหน่วยงานปฏิบัติหน้าที่ที่รับผิดชอบได้ดี ยิ่งขึ้น (สมพงษ์ เกษมสิน, ๒๕๒๖ : ๑๗๙) กระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนใน องค์กร ให้พร้อมที่จะมีชีวิตอยู่ในสถานศึกษา ร่วมกับบุคลากรคนอื่นๆ อย่างมีความสุข มีความรู้ ความเข้าใจ ในหน้าที่ของตนเป็นอย่างดี และพร้อมที่จะปฏิบัติภารกิจที่เพิ่มขึ้นในอนาคต อย่างมีทักษะ และมีประสิทธิภาพ (ประชุม รอด ประเสริฐ, ๒๕๓๐ : ๕๙) เมื่อพนักงานใหม่ได้เข้า ทำงานในองค์กรแล้วจำเป็นต้องมีการจัด อบรมนิเทศและฝึกอบรมเพื่อให้ความสามารถ ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ การฝึกอบรมและ การพัฒนา พนักงานจึงมีความสำคัญ ในฐานะ เครื่องมือ แห่งการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ใน องค์กร (วิชัย โสสุวรรณจินดา, ๒๕๔๖ : ๖๕) โดยมีความหมายของการพัฒนาบุคลากรไว้ ๒ ประการ คือ ๑) การพัฒนาบุคลากร หมายถึง กรรมวิธีในอันที่จะเพิ่มพูนสมรรถภาพ ในการ ปฏิบัติงานของพนักงานแต่ละคน เช่น ความคิด การกระทำ ความสามารถ ความรู้ ความชำนาญ ตลอดจนสร้างทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงาน ๒) การพัฒนาบุคลากร หมายถึง กระบวนการ ฝึกอบรมเพิ่มเติมเสริมสร้าง เพิ่มพูนความรู้ ทักษะ หรือความชำนาญ เพื่อให้เป็นไปตาม วัตถุประสงค์ (เสถียร เหลืองอร่าม, ๒๕๓๓ : ๑๗๓)

การพัฒนาบุคลากรเป็นกระบวนการที่ วางแผนอย่างเป็นระบบเพื่อพัฒนาศักยภาพใน การปฏิบัติงานขององค์กรให้สูงขึ้น โดยวิธีการ

ฝึกอบรม การให้การศึกษา และพัฒนา ขอบเขตของการพัฒนาบุคลากรจึงครอบคลุม ๓ เรื่องด้วยกัน คือ การฝึกอบรม (Training) การศึกษา (Education) และการพัฒนา (Development) ดังนั้น สุนันทา เลานันท์ จึงได้สรุปความหมายของการพัฒนาบุคลากรที่ค่อนข้างจะเจาะลึกลงไปในตัวองค์การโดยหมายถึง กระบวนการที่ได้ออกแบบไว้อย่างมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีโอกาสเรียนรู้โดยการฝึกอบรม การศึกษา และการพัฒนา เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และศักยภาพในการทำงานรวมทั้งปรับพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติงานให้พร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่ที่รับผิดชอบให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรและมีโอกาสก้าวหน้าในตำแหน่งที่สูงขึ้น (สุนันทา เลานันท์, ๒๕๔๖ : ๒๒๓) การพัฒนาบุคลากรหากศึกษาเจาะลึกจะมีความแตกต่างกันไปตามสาขาวิชา แต่ในสภาพรวมเหมือนกัน คือ ส่วนรวมขององค์การดีขึ้น เช่น ด้านรัฐศาสตร์ การพัฒนาบุคลากร หมายถึง การเตรียมประชาชนสำหรับการมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง โดยเฉพาะประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ในด้านเศรษฐศาสตร์ การพัฒนาบุคลากร หมายถึง การเพิ่มพูนทุนมนุษย์และการลงทุนในการพัฒนาเศรษฐกิจ เป็นต้น (นงนุช วงษ์สุวรรณ, ๒๕๔๖ : ๑๗๖) การพัฒนาบุคลากร ไม่ใช่เรื่องของการให้ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากการศึกษา และการฝึกอบรมแต่เพียงอย่างเดียวหากแต่เป็นการหาวิธีที่ดึงเอาศักยภาพของบุคลากรที่มีอยู่ออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่และสามารถรักษาบุคลากรที่มีคุณภาพเหล่านั้นไว้กับองค์กรได้ (บรรยงค์ โตจินดา, ๒๕๔๖ : ๑๙๑) การพัฒนาบุคลากรมีวัตถุประสงค์เพื่อเพิ่มพูนทักษะวิชาการและเทคโนโลยีใหม่ๆ รวมทั้งเพิ่มพูนค่านิยมของตัวของผู้ปฏิบัติงาน ทำให้มีผลต่อการเลื่อนตำแหน่งให้ดีขึ้นของผู้ผ่านการฝึกอบรม

และมีผลต่อการเพิ่มผลผลิตในที่สุด (กิติ ตย์คานนท์, ๒๕๔๓ : ๑๑๔) เป็นกระบวนการหรือกรรมวิธีต่างๆ ที่มุ่งจะเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ประสบการณ์ ให้บุคลากรในองค์กรตลอดจนพัฒนาทัศนคติของผู้ปฏิบัติงานให้เป็นไปในทางที่ดี มีความรับผิดชอบต่องาน อันจะทำให้งานนั้นมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (ชูชีพ พุทธิประเสริฐ, ๒๕๔๓ : ๑๑๘)

สรุปว่า การพัฒนาบุคลากรหรือตน เป็นการดำเนินการเพิ่มพูนความรู้ความสามารถ และทัศนคติที่ดีต่อการปฏิบัติงานที่ตนรับผิดชอบขอให้บุคลากรให้เข้ารับการอบรมพัฒนาทั้งวิชาชีพและสิ่งทีบุคลากรสนใจ การจัดให้มีประชุม อบรม สัมมนา เป็นหมู่คณะ การส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคลากรได้พัฒนาการเรียนการสอนโดยการสร้างเครื่องมือและสื่อการเรียนการสอนทำในชั้นเรียน ชุมชนและการพัฒนาความรู้ให้มีคุณภาพและเป็นที่น่าพอใจต่อองค์กรที่จะมุ่งเพิ่มพูนความรู้ และประสบการณ์ เพื่อให้ทุกคนในหน่วยงานปฏิบัติหน้าที่ที่รับผิดชอบได้ดียิ่งขึ้น

สัปปุริสธรรม ๗ : หลักพุทธธรรมสำหรับการพัฒนาตนและบุคคล

คำอธิบายตาม พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ธรรมมัญญสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้ประกอบด้วยธรรม ๗ ประการ เป็นผู้ควรของค่านับ ฯลฯ เป็นนาบุญของโลก ธรรม ๗ ประการนี้ คือ ๑) เป็นธัมมัญญู (ผู้รู้จักเหตุ) ๒) เป็นอรรถัญญู (ผู้รู้จักผล) ๓) เป็นอรรถัญญู (ผู้รู้จักตน) ๔) เป็นมัตตัญญู (ผู้รู้จักประมาณ) ๕) เป็นกาลัญญู (ผู้รู้จักกาล) ๖) เป็นปริสัณญู (ผู้รู้ชุมชน) ๗) เป็นปุคคลัญญู (ผู้รู้บุคคล)” (ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๓)

บุคคลที่รู้ธรรมรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม พึงได้รับความสรรเสริญ ด้วยเหตุนี้ บุคคลที่รู้ธรรมรู้ธรรมแล้วปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม ก็มี ๒ จำพวก คือ พวกหนึ่งปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ของผู้อื่น พวกหนึ่งปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตนและเพื่อประโยชน์ผู้อื่น บุคคลที่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ตน ไม่ปฏิบัติเพื่อประโยชน์ผู้อื่น พึงถูกติเตียนด้วยเหตุนี้ บุคคลที่ปฏิบัติทั้งเพื่อประโยชน์ตนและเพื่อประโยชน์ผู้อื่น พึงได้รับความสรรเสริญด้วยเหตุนี้ (อง.สตตก. (ไทย) ๒๓/ ๖๘/ ๑๔๓)

สัปปริสธรรม ธรรมของสัปปุรุษหรือคนดี หรือธรรมของมนุษย์ผู้มีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ มี ๗ ประการ ศึกษาให้รู้ให้เข้าใจ แล้วปฏิบัติให้ได้ ก็จักสามารถรักษาคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ทุกประการได้ สัปปริสธรรม ๗ ประการคือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักประชุมชน และรู้จักบุคคล (สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน, ออนไลน์) คุณสมบัติของผู้นำในความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานที่ไปด้วยกันนั้น คือคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นผู้นำ บุคคลที่เป็นผู้นำจะต้องมีธรรมะหรือคุณสมบัติในตัวของผู้ที่มี ๗ ประการ ได้แก่ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักประชุมชน และรู้จักบุคคล

๑. การรู้จักเหตุ

รู้จักเหตุ ก็คือ รู้จักพิจารณาให้รู้ว่าเหตุใดจักให้เกิดผลใด ไม่ด่วนทำอะไรก็ตามโดยไม่พิจารณาให้รู้เสียก่อนว่าเมื่อทำแล้วผลที่เกิดจะเป็นเช่นไร ก่อนจะทำกรทุกอย่างต้องรู้ว่า เป็นการทำให้เป็นเหตุดีหรือไม่ดี คือจะก่อให้เกิดผลดีหรือไม่ดี

การรู้จักเหตุ คือ รู้จักพิจารณาเหตุใด จักให้เกิดผลใด ทำอะไรพิจารณาให้รู้เสียก่อนว่าเมื่อทำแล้วผลที่เกิดจะเป็นเช่นไร ก่อนจะทำกร

ทุกอย่างต้องรู้ว่าเป็นการทำที่เป็นเหตุดีหรือไม่ดีสรุปว่าผู้บริหารสถานศึกษาที่ยึดหลักธรรมข้อนี้ เป็นผู้บริหารที่รู้จักพิจารณาวิเคราะห์หาเหตุของสถานการณ์และมีความรับผิดชอบในขณะที่ปฏิบัติงาน เป็นการวางแผนการดำเนินงาน เพื่อให้การทำหน้าที่บรรลุผลสำเร็จ (สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน, ออนไลน์)

ความหมายของการรู้จักเหตุ คือเป็นผู้รู้จักสาเหตุต้นตอของผลที่เกิดขึ้น รู้จักหลักความจริง เช่น รู้ว่าอะไรเป็นเหตุแห่งความสุขและความทุกข์ อะไรเป็นเหตุแห่งความเสื่อมและความเจริญ ทำอย่างไรจึงจะมั่งคั่ง รู้จักธรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นกุศลธรรม เพราะธรรมแต่ละอย่างล้วนเป็นสาเหตุต้นตอให้เกิดผลทั้งสิ้น (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) : ๑๗๐-๑๗๑)

ความหมายของการรู้จักเหตุ คือ การรู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินกิจการต่างๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) : ๔)

สรุปว่า ผู้บริหารที่ยึดหลักธรรมข้อนี้ เป็นผู้บริหารที่รู้จักพิจารณาวิเคราะห์หาเหตุของสถานการณ์และมีความรับผิดชอบในขณะที่ปฏิบัติงาน เป็นการวางแผนการดำเนินงาน เพื่อให้การทำหน้าที่บรรลุผลสำเร็จ

๒. การรู้จักผล

รู้จักผล คือ รู้จักว่าภาวะหรือฐานะหรือสิ่งที่ตนกำลังได้รับได้ประสบนั้นเกิดจากเหตุใด เป็นผลอันเกิดจากการกระทำอย่างไร ผลร้ายที่กำลังได้รับเกิดจากเหตุร้ายอย่างไร ผลร้าย ต้องอย่าเข้าใจว่าเป็นผลดีต้องแยกแยะให้ออก

การรู้จักผล คือ การรู้จักว่าสิ่งที่ตนกำลังได้รับนั้น เกิดจากเหตุใด เป็นผลอันเกิดจากการกระทำอย่างไร ผลดีที่กำลังได้รับเกิดจากเหตุดีอย่างไร ผลร้ายที่กำลังได้รับเกิดจากเหตุอะไรสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาที่รู้จักผลจะต้องพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบเสียก่อนจะลงมือปฏิบัติ เพราะเข้าใจดีว่าผลทั้งหลายย่อมมีมาแต่เหตุ การกระทำของผู้บริหารในการรู้จักความหมายและความมุ่งหมายของหลักการในการปฏิบัติงาน รู้จักและเข้าใจวัตถุประสงค์ของเป้าหมายในกิจการนั้น สามารถวิเคราะห์ผลที่จะได้รับการดำเนินงานต่างๆ อย่างถูกต้อง (สมเด็จพระสังฆราช (สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน, ออนไลน์) ความหมายของการรู้จักผล.คือ. การจัก จุดมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้นๆ ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่มีหน้าที่ตำแหน่ง ฐานะ การงานอะไร (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) : ๕)

๓. การรู้จักตน

รู้จักตน คือ รู้จักตัวเองว่าเป็นใคร อยู่ในภาวะและฐานะอย่างไร การรู้จักตนนี้จำเป็นมาก ต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับภาวะและฐานะของตน จะได้รับการรักษาความ มีค่าของตัวเองได้ ผู้ปฏิบัติไม่เหมาะสมกับภาวะและฐานะจักเสื่อมจากค่าของความเป็น มนุษย์ที่ตนเป็นอยู่ ดังนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ดังนี้

การรู้จักตนเอง.คือ. การรู้จักตนเป็นสิ่งจำเป็นมาก.เมื่อรู้ว่าตนเองเป็นใคร.มีภาวะและฐานะอย่างไร.จะได้ต้องปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับภาวะและฐานะของตน เพื่อรักษาความมีคุณค่าของตัวเองไว้ได้ (สมเด็จพระสังฆราช (สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน, ออนไลน์) ความหมายของการจักตนเอง.คือ. การรู้จักตนเองโดยฐานะ กำลัง ความรู้ ความ

ถนัด ความสามารถ และคุณธรรม ว่ามีเท่าไรอย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติตนให้เหมาะสม.และดำเนินการต่างๆ ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ตลอดจนแก้ไขพัฒนาปรับปรุงตนเองให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้นไป (พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตฺโต) : ๕)

๔. การรู้จักประมาณ

รู้จักประมาณ คือรู้จักประมาณว่าควรทำสิ่งใดเพียงใดที่เป็นการพอเหมาะพอควรแก่ภาวะและฐานะของตน พอเหมาะพอควรแก่ผู้เกี่ยวข้องพอเหมาะพอควรแก่เรื่องราว

การรู้จักประมาณ คือ รู้จักประมาณว่าควรทำสิ่งใดเพียงใดที่เป็นการพอเหมาะพอควรแก่ฐานะของตน พอเหมาะพอควรแก่ผู้เกี่ยวข้อง.พอเหมาะพอควรมีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า.ความรู้จักประมาณยังประโยชน์ ให้สำเร็จ (สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน, ออนไลน์) ความหมายของการรู้จักประมาณคือ ความเป็นคนรู้จักความพอดีความพอเหมาะ ไม่มากเกินไปทุกๆ เรื่อง รู้จักความพอดีในการพูด ในการทำงาน ในการหาทรัพย์ ในการจ่ายทรัพย์ โดยรู้จักประมาณกำลังตนเอง เป็นสาเหตุให้เป็นคนมีความพอดี รู้จักพอ ไม่ทำอะไรมากเกินไป (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) : ๓๓๐-๓๓๑)

๕. การรู้จักเวลา

รู้จักกาล คือรู้จักเวลา รู้ว่าเวลาใดควรทำหรือไม่ควรทำอะไร การทำผิดเวลาย่อมไม่เกิดผลสำเร็จ ย่อมไม่เกิดผลดีเท่าที่ควร

การรู้จักเวลา คือรู้ว่าเวลาใดควรทำหรือไม่ควรทำอะไร การทำผิดเวลาย่อมไม่เกิดผลสำเร็จ ย่อมไม่เกิดผลดี (สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน, ออนไลน์) ความหมายของการรู้จักเวลาคือความเป็นผู้รู้จักคุณค่าของกาลเวลารู้ว่าเวลาใดทำงาน เวลาใดควรหยุด รู้ว่าสิ่งนี้ควรทำเวลาใดไม่ควรทำเวลาใด รู้จักประมาณเวลาในการทำงานทุกอย่าง เป็นเหตุให้เป็นคนตรง

เวลา รู้คุณค่าของเวลา ทำงานได้เสร็จตรงตามเวลา ทำให้ได้รับความนิยมน้อยลง ส่งผลให้เกิดความเจริญ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) : ๑๗๐-๑๗๑)

๖. การรู้จักชุมชน

รู้จักประชุมชน คือรู้จักภาวะและฐานะนิสัยใจคอบุคคลนั้นๆ ให้ถูกต้อง เพื่อว่าจะได้ปฏิบัติตนที่เกี่ยวข้องด้วยให้เหมาะให้ควรแก่ประชุมชนนั้น

การรู้จักชุมชน คือรู้จักภาวะและฐานะนิสัยใจคอบุคคลนั้นๆ ให้ถูกต้อง เพื่อว่าจะได้ปฏิบัติตนที่เกี่ยวข้องด้วยให้เหมาะให้ควรแก่ประชุมชนนั้นสรุปได้ว่า ผู้บริหารสถานศึกษาปฏิบัติตามหลักธรรมข้อดังนี้ การกระทำของผู้บริหารในการปรับตัวให้เข้ากับชุมชนและเข้าใจในสภาพของชุมชนในด้านระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณีโดยการปรับปรุงตนเองให้เหมาะสมกับชุมชนนั้นๆ (สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน, ออนไลน์) ความหมายของการรู้จักชุมชน คือการรู้จักถิ่นรู้จักชุมชน รู้จักการอันควรประพฤติปฏิบัติในที่ชุมชน ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกริยาอย่างนี้ ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกริยาอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนมีระเบียบวินัย มีวัฒนธรรมประเพณี มีความต้องการอย่างนี้. ควรเกี่ยวข้อง. ควรต้องสงเคราะห์. ควรบำเพ็ญประโยชน์ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) : ๕)

๗. การรู้จักบุคคล

รู้จักบุคคล คือรู้จักภาวะและฐานะนิสัยใจคอของบุคคลนั้นๆ ให้ถูกต้อง เพื่อว่าจะได้ปฏิบัติตนที่เกี่ยวข้องด้วยให้เหมาะให้ควร รู้จักว่าเขาเป็นพาลจักได้หลีกเลี่ยง รู้จักว่าเขาเป็นบัณฑิตคือคนดีจักได้เข้าใกล้ ให้เหมาะแก่แต่ละบุคคลไป

การรู้จักบุคคล คือ รู้จักฐานะนิสัยใจคอของบุคคลนั้นๆ ให้ถูกต้อง เพื่อจะได้ปฏิบัติตนกับผู้ที่เกี่ยวข้องด้วยความเหมาะสมรู้จักว่าเขา

เป็นบัณฑิตคือคนดีจักได้เข้าใกล้ ให้เหมาะแก่แต่ละบุคคลไป ภาษิตที่ว่า คบคนพาลพาลพาไปหาผิด คบบัณฑิตบัณฑิตพาไปหาผล (สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน, ออนไลน์) ความหมายของการรู้จักบุคคลคือความเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคลที่ควรคบ. การรู้จักบุคคลแต่ละคนในแง่มุมต่างๆ. เช่น. อุปนิสัยใจคอมีคุณธรรม. มีความประพฤติส่วนตัวและหน้าที่การงาน. และรู้จักที่จะเลือกคบหาบุคคลที่ควรคบ เป็นเหตุให้รู้จักบุคคลแต่ละบุคคลโดยละเอียดถี่ถ้วน. ทำให้ได้คบหาแต่คนดี. หรือทำให้เลือกใช้คนทำงานได้ถูกต้อง (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) : ๑๗๐-๑๗๑)

บทสรุป

หลักสี่ปुरुสธรรม เป็นธรรมของมนุษย์ผู้มีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์ ๗ ประการ คือ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักประชุมชน และรู้จักบุคคล เป็นคุณสมบัติของผู้นำในความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานที่ไปด้วยกันนั้น ที่บุคคลที่เป็นผู้นำจะต้องมีธรรมะหรือคุณสมบัติในตัวของผู้ผู้นำ โดยเป็นหลักธรรมสำคัญมากที่มุ่งพัฒนาตนและบุคคลในหน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ สามารถนำไปแนวทางในการปฏิบัติงานเพื่อทำให้การทำงานร่วมกับผู้อื่นประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยให้เป็นคนตระหนักรู้ในการพัฒนาตนอย่างมีเหตุผลรู้จักการวางตัวพอเหมาะพอดีทั้งทางเศรษฐกิจ และสังคมรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคมและมีความเป็นตัวของตัวเอง

บรรณานุกรม

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (๒๕๓๙). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมกิตติวงศ์.(ทองดี สุรเตโช). (๒๕๔๘). **ภาษาธรรม**.กรุงเทพมหานคร : เลียงเชียง.
- สมเด็จพระสังฆราช (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ธรรมศึกษา**. [ออนไลน์]. แหล่งข้อมูล: <http://mahamakuta.inet.co.th/study/study64/mk6412.html>. [๒๐ มกราคม ๒๕๕๙]